

माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम

२०७८

फिक्ह शिक्षा

कक्षा : ११ र १२

विषय सङ्केत : (कक्षा ११ कक्षा १२

पाठ्यघण्टा : ५

कार्यघण्टा : १६०

१. परिचय

फिक्हले इस्लाम धर्म तथा दर्शनको आधारभूत पक्षलाई समेटेको छ । फिक्ह जीवन जिउने एक कला पनि हो । यसले कुरआन र सुन्नतमा रहेका नीतिनियमलाई सही तरिकाबाट पालन गर्ने कला सिकाउँछ । यसर्थ यस विषयको प्रस्तुत पाठ्यक्रमले व्यवहारोपयोगी मूल्यमान्यताहरूसँग सम्बन्धित गराई व्यक्तित्व, सहकार्य, पेसा तथा वृत्तिविकास, चरित्र, गुण र स्वभावमा निर्धारित कलालाई उतार्ने उपयुक्त माध्यमका रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । अतः शिक्षाको उद्देश्य प्राज्ञिक सक्षमता मात्र नभई चरित्र विकास, सही प्रवृत्ति र मूल्यहरूको विकास गर्नुका साथै ज्ञानको प्राप्ति र उपयोग, अनुभवहरूको आदानप्रदानलाई सुनिश्चित गर्नु नै हो । यही मूल लक्ष्य प्राप्तिका लागि मद्रसातर्फ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मार्गदर्शनबमोजिम विद्यालय शिक्षाको माध्यमिक तह (कक्षा ११ र १२) मा फिक्ह शिक्षा विषयको पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यसका साथै यस पाठ्यक्रमले सम्बन्धित विषयमा उच्च शिक्षाको आधारसमेत तयार गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

फिक्ह शिक्षाले शुद्धीकरणको नीति तथा नियम, नमाजको समय, वजु, तयम्मुम, एकामतको नीति एवम् नियम र रोजा, जकात र हजका नीति तथा नियमको बोध तथा प्रयोगमा विशेष ध्यान दिन्छ । यसले विवाहका विधिविधान वा नीति तथा नियम, व्यापार वा खरिद र विक्रीका नीति एवम् नियम र खानपिनको नीति तथा नियम समीक्षा र अनुसरण विशेष जोड दिएको छ । यसका लागि फिक्ह, उसुले फिक्ह, आस्था र मिरास विज्ञानलाई मुख्य विषयवस्तुका रूपमा समेटिएको छ । यसर्थ यस विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा विभिन्न समयमा सरोकारवाला र विषयविज्ञले पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा दिएका राय सुझाव तथा सरसल्लाहलाई आत्मसात् गर्दै शिक्षा सिद्धान्तानुरूप व्यवस्थित गरिएको छ । उक्त विषयवस्तु समायोजन गर्दा शिक्षा, मानव अधिकार, पारिवारिक तथा सामाजिक कर्तव्य र दायित्वलगायतका पक्षलाई विशेष रूपमा ध्यान दिँदै पाठ्यक्रमलाई सरल, प्रायोगिक, समयसापेक्ष र स्तरीय बनाउनुपर्ने पक्षलाई पनि विशेष ध्यान दिइएको छ । साथै उल्लिखित तथ्यलाई मनन गर्दै फिक्ह शिक्षा विषयलाई ७५ प्रतिशत बाह्य र २५ प्रतिशत अंश आन्तरिक मूल्याङ्कनमा आधारित हुने गरी सिकाइ सहजीकरण तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटेी यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटेी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटेी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि एवम् अधिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटेी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया एवम् निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

यस तहको अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सक्षमता हासिल गर्न समर्थ हुने छन् :

१. इस्लामको आस्थाअनुसार पवित्रता र नमाजसम्बद्ध नियम अनुसरण गरी संयमित व्यवहार प्रदर्शन
२. रोजा र जकातमार्फत मानवीय मूल्य मान्यताको प्रवर्धनमा सहयोग
३. हजको नियमको पालना गरी इस्लाम मूल्यमान्यताको अनुसरण
४. फिक्हले प्रतिपादन गरेको विवाहसम्बन्धी मूलभूत मूल्यमान्यताको बोध तथा दैनिक कार्यव्यवहारमा उपयोगका साथै उसुले फिक्ह (फिक्ह विज्ञान)का मूलभूत पक्षलाई व्यवहारमा उपयोग
५. व्यापारमा अनुशासन र सकारात्मक सोचको विकास र नमुना व्यवहार प्रदर्शन
६. इस्लामको मान्यताअनुसार खानपिनको शिष्टाचार बोध तथा यसको संरक्षण र जगेर्नामा सहयोग
७. व्यक्तिगत आस्था र विश्वाससहितको चारित्रिक गुण पहिचान र तदनुकूल व्यवहार प्रदर्शन
८. इस्लामको आस्था र दर्शनअनुसार शुद्धीकरण तथा पैतृक सम्पत्तिसम्बन्धी नियमको बोध तथा अनुसरण

कक्षा ११

यस कक्षाको अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सिपहरूमा सक्षम हुने छन् :

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. इस्लामको मान्यताअनुसार पवित्रताको अभ्यास गर्न	१.१ इस्लामको प्रचलनअनुसार पवित्रता प्राप्त गर्ने तरिका बताउन १.२ पानीको प्रयोग गरेर वा तमुम्मुम विधिबाट पवित्र हुने अभ्यास गर्न १.३ पुरुष तथा महिलाको अपवित्रताको अवस्था व्याख्या गर्न १.४ वजु, यसको तरिका, वजुको सुन्नत र टुट्ने अवस्थालाई तालिकामा प्रस्तुत गर्न १.५ स्नान (नुहाउने) को अनिवार्यता, स्नान विधि तथा सामग्रीको विश्लेषण गरी आवश्यकतानुसार उपयोग गर्न
२. नमाजको समय, सर्त, तरिका र यसलाई गर्ने कारकहरू पहिचान गरी अवस्थाअनुरूप नमाज पढ्न	२.१ नमाजको समय पहिचान गरी समयअनुसार त्यसको अभ्यास गर्न २.२ अजान र एकामहलाई व्यवहारमा उतार्न २.३ नमाजका सर्त र तरिकाका सूची तयार गर्न २.४ नमाजलाई भङ्ग गर्ने कारकहरूको समीक्षा गर्न २.५ वित्र, मुस्तहव, नफिल, जुमआ, तराविह तथा ईद र बकरइदको नमाजको नमुना अभ्यास गर्न २.६ अवस्थाअनुसार जनाजा, सूर्य र चन्द्रमा ग्रहणको समय, वर्षाको कामना र यात्रामा पढिने नमाज पढ्न वा अरूलाई पनि सिकाउन

<p>३. रोजाको अनिवार्यता र यसको पूर्णताका बारेमा विश्लेषण गर्न</p>	<p>३.१ रोजाको समय, तरिका तथा अनिवार्यताको समीक्षा गर्न ३.२ रोजा टुट्ने तथा नटुट्ने अवस्था पहिचान गरी प्रस्तुत गर्न ३.३ सेहरी र इफ्तारका विचमा तुलना गरी भिन्नता बताउन ३.४ रमजान महिनापछि छुटेको बाँकी रोजाको पूर्णता दिन आवश्यक विधि प्रस्तुत गर्न ३.५ एतकाफ र नफिल रोजाको बारेमा विश्लेषण गरी प्रमुख विषयवस्तुलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न</p>
<p>४. जकातका विविध पक्ष बुझी त्यसलाई स्वजीवनमा लागु गर्न</p>	<p>४.१ सम्पत्तिको प्रकारअनुसार जकातको अनिवार्यतासँग सम्बन्धित प्रमुख विषयवस्तुको बोध तथा प्रश्नोत्तर गर्न ४.२ सुन र चाँदीमा जकातका बारेमा छलफल गर्न र निष्कर्ष निकाल्न ४.३ जकातका खर्चको समीक्षा त्यसको सदुपयोगका लागि उत्प्रेरणा दिन र आफ्नो व्यवहारमा पनि अनुसरण गर्न ४.४ व्यापारमा जकातको अनिवार्यतालाई प्रचारप्रसारमा ल्याउन ४.५ नफिल जकात र सदकालाई आवश्यकताअनुसार स्वजीवनमा लागु गर्न</p>
<p>५. हज र हाजीका बारेमा विषयवस्तु बोध गरी त्यसका आधारमा अन्तरक्रिया गर्न</p>	<p>५.१ हजको अनिवार्यता र यसका प्रकारको सूची निर्माण गरी प्रदर्शन गर्न ५.२ अन्तिम सन्देशको हज, हाजीहरूका लागि सीमा, अवैध कार्य र विशेष लिवासको समीक्षा गर्न ५.३ हाजीहरूका नारा र प्रार्थना तथा तवाफ नमुना अभ्यास गर्न ५.४ परिक्रमाको महत्त्व, प्रकार र सुन्नतलाई बुँदागत रूपमा सार खिच्न ५.५ सफा र मर्वा पहाडीचमा दौडने विधि बुझी त्यसका बारेमा अन्तरक्रिया गर्न</p>
<p>६. हजका विशेषताहरू प्रस्तुत गर्न</p>	<p>६.१ अरफामा दिनको बेला बस्ने बयानको महत्त्व प्रस्तुत गर्न ६.२ कुरबानीको दिनमा गर्ने काम तथा पहिलो र दोस्रो समाधान का बारेमा समूह छलफल गरी निष्कर्ष निकाल्न ६.३ मिनामा, कुरबानी, कपाल मुण्डन, काबाको परिक्रमा र उमराहका बारेमा विमर्श गरी सन्दर्भगत रूपमा उपयोग गर्न ६.४ तीनओटा मस्जिदको भ्रमणको पुण्यका बारमा चर्चा गरी सार प्रस्तुत गर्न</p>
<p>७. आस्था र असुले फिक्ह (फिक्ह विज्ञान) का मूलभूत पक्षको विश्लेषण गर्न</p>	<p>७.१ अल्लाहको आधारभूत ज्ञानको वर्णन गर्न ७.२ फिक्ह विज्ञानअनुसार अल्लाहको विशेष पक्षलाई सूचीबद्ध गर्न ७.३ आस्था र असुले फिक्ह सारको विश्लेषण गर्न</p>

कक्षा १२

यस कक्षाको अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सिपहरूमा सक्षम हुने छन् :

सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धिको विस्तृतीकरण
१. इस्लाम दर्शनअनुसार विवाहका नियम बोध गर्न र पालना गर्न	१.१ विवाहको अनिवार्यता र आदेशका मुख्य मुख्य विषयवस्तुलाई विस्तार गर्न १.२ दुलहीको छनोट र निकाहको खुत्वाका विषयवस्तुको व्याख्या गर्न १.३ विवाह गर्ने विधि र सर्तसम्बद्ध विषयवस्तुको विश्लेषण गर्न १.४ सम्भौता विवाह तथा हलाला समीक्षा गरी सन्दर्भगत रूपमा उपयोग गर्न १.५ विवाहका लागि महिलाको वैधता र अभिभाव समीक्षा गर्न
२. वैवाहिक जीवनमा इस्लाम धर्मदर्शनको महत्त्व प्रस्तुत गर्न	२.१ वैवाहिक अधिकारहरूका बारेमा चर्चा गर्न र तिनीहरूको पालना गर्न तत्पर रहन २.२ महर तथा दाइजो समीक्षा गरी गर्न हुने र नहुने कामको सूची तयार पार्न २.३ इस्लामको मान्यताअनुसार विवाहित महिलाको अभौतिक अधिकार तथा पतिको कर्तव्य मूल्याङ्कन गर्न २.४ तलाक तथा जिहारको तुलनाका आधारमा स्वसमाजको मूल्याङ्कन गर्न २.५ विवाहित महिलाको सम्बन्ध विच्छेदनको अधिकार बुझी त्यसलाई सम्मान गर्न २.६ फस्के निकाह (खारेज), इदत र सन्तानको लालनपालनसम्बद्ध प्रमुख विषयवस्तु प्रस्तुत गर्न
३. इस्लामको मूल्यमान्यताअनुसार व्यापारलाई बुझ, बुझाउन र कार्य व्यवहार गर्न	३.१ व्यापारका प्रमुख आधार र सर्तसम्बद्ध प्रमुख विषयवस्तुको विश्लेषण गर्न ३.२ व्यापारमा गर्न नहुने कार्यसम्बन्धी विषयवस्तुका बारेमा अन्तरक्रिया गर्न ३.३ व्यापारमा गर्नुपर्ने कार्यलाई व्यवहारमा उपयोग गर्न
४. व्यापारका लागि असल संस्कार र सत्कर्मलाई उपयोग गर्न	४.१ सलम, व्याज, उधार वा कर्जा र साभेदारीसम्बद्ध प्रमुख विषयवस्तु बोध तथा प्रश्नोत्तर गर्न ४.२ ह्वाला, छिमेकीको अधिकार, कानुनी सहायता र अमानत सम्बन्धी विषयवस्तुका बारेमा छलफल गर्न र निष्कर्ष निकाल्न ४.३ मजदुरको उपयोग र प्रायोजनसम्बन्धी विषयवस्तुका बारेमा चर्चा गर्न र भिन्नता पहिल्याउन ४.४ व्यापारका लागि सामग्री छनोट, मेलमिलाप र फैसलाको

	<p>समीक्षा गर्न</p> <p>४.५ मजबुरीको अवस्थामा बिक्री र स्तम्भका बारेमा विषयवस्तुगत सूची तयार पारी प्रस्तुत गर्न</p>
<p>५. खानपिनको शिष्टाचार बोध गरी सोहीअनुसारको आदर्श व्यवहार प्रस्तुत गर्न</p>	<p>५.१ भक्ष्य र अभक्ष्य खानेकुराका बिचमा तुलना गर्न</p> <p>५.२ योग्य पेय पदार्थ र अयोग्य पेय पदार्थको समीक्षा गर्न</p> <p>५.३ भक्ष्य खानेकुरा र योग्य पेय पदार्थको फाइदा समेटी सूची निर्माण गर्न</p> <p>५.४ खानपिनको शिष्टाचारका आधारमा विषयवस्तुको व्याख्या गर्न</p>
<p>६. इस्लामको मान्यताबमोजिम स्वस्थ जीवनशैलीका लागि दैनिक आहारको नियम उपयोग गर्न</p>	<p>६.१ हलाल र मांसाहारको महत्त्व प्रस्तुत गर्न</p> <p>६.२ मांसाहारका लागि योग्यता र अयोग्यतालाई बुँदागत रूपमा बताउन र त्यसका आधारमा प्राणीको वर्गीकरण गर्न</p> <p>६.३ सही र सन्तुलित आहारको पालना र यसको फाइदा पुष्टि गर्न</p>
<p>७. असुले फिक्क तथा मिरास विज्ञानका आधारमा व्यवहार गर्न</p>	<p>७.१ प्रचलित फिक्कको परिचय दिन</p> <p>७.२ मिरास विज्ञानका मुख्य विषयवस्तु बोध गरी असली हकदार पहिचान गर्न</p> <p>७.३ मिरास विज्ञानले बताएअनुसार पैतृक सम्पत्तिको बाँडफाँडका नियम पालना गर्न तथा पालनाका लागि सहयोग गर्न</p>

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

माध्यमिक तह, कक्षा ११ र १२

क्र.स.	विषयक्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	विषयक्षेत्र	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	कार्यघण्टा	पूर्णाङ्क
		कक्षा ११		कक्षा १२		
१	पवित्रता र नमाज	<p>(क) पवित्रता</p> <ol style="list-style-type: none"> १. पवित्रता प्राप्त गर्ने तरिका २. पवित्रताका लागि पानी ३. पानी नहुँदा पवित्र हुने (तमुमय) विधि ४. अपवित्रता (पुरुष तथा महिलाको अपवित्रताको अवस्था) ५. वजु र यसको तरिका ६. वजुको सुन्नत र टुट्ने अवस्था ७. स्नान (नुहाउने) को अनिवार्यता, स्नान विधि तथा सामग्री <p>(ख) नमाज</p> <ol style="list-style-type: none"> १. नमाजको समय २. अजान र एकामह ३. नमाजका सर्त र तरिका ४. नमाजलाई भङ्ग गर्ने कारकहरु ५. वित्र, मुस्तहव, नफिल, जुमआ, तराविह तथा ईद र बकरइदको नमाज ६. जनाजा, सूर्य र चन्द्रमा ग्रहणको समय, वर्षाको कामना र यात्रामा पढिने नमाजको तरिका 	विवाह	<ol style="list-style-type: none"> १. विवाहको अनिवार्यता र आदेश २. दुलहीको छनोट र निकाहको खुत्वा ३. विवाह गर्ने विधि र सर्त (विवाहको घोषणा : एलान तथा वलीमा : विवाहपछि भोज) ४. सम्भौता विवाह तथा हलाला ५. विवाहका लागि महिलाको वैधता ६. विवाहको लागि अभिभाव ७. वैवाहिक अधिकारहरू (महिला र पुरुषबिच समानता, एकअर्कामा हुने अधिकार) ८. महर तथा दाइजो ९. विवाहित महिलाको अभौतिक अधिकार तथा पतिको कर्तव्य १०. तलाक (वास्तविकता तथा आवश्यकता) तथा जिहार (तलाकको एक किसिम) ११. खुल्ला (पत्नीले सम्बन्ध विच्छेदनको अधिकार) १२. इदत (तलाक वा पतिको मृत्युपछि बिताउने समय) १३. सन्तानको लालनपालन 	४०	२५
२	रोजा (व्रत) र जकात	<p>(क) रोजा</p> <ol style="list-style-type: none"> १. रोजाको समय, तरिका तथा अनिवार्यता २. रोजा टुट्ने तथा नटुट्ने अवस्था 	व्यापार	<ol style="list-style-type: none"> १. व्यापारका प्रमुख आधार र सर्त २. व्यापारमा गर्न नहुने कार्य : विक्रीमाथि विक्री, दलाली, व्यापारमा धोखेबाज, जुमाको 	४०	२५

		<ul style="list-style-type: none"> ३. सेहरी र इफ्तार ४. रमजान महिनापछि छुटेको बाँकी रोजाको पूर्णता ५. एतकाफ ६. नफिल रोजा (ख) जकात (वार्षिक दान) १. सम्पत्तिको प्रकारअनुसार जकातको अनिवार्यता २. सुन र चाँदीमा जकात ३. जकातका खर्च ४. व्यापारमा जकात ५. नफिल जकात र सदका 		<p>अजानको बेला खरिदविक्री, मस्जिदमा व्यापार, चोरी वा जबरजस्ती लिएको, समानको विक्री, वाचा अवज्ञा, जबरजस्ती हरण, लवारिस सामानको विक्री</p> <ul style="list-style-type: none"> ३. व्यापारमा गर्नुपर्ने कार्य : सही नापतौल, विक्रीमा राख्नुपूर्व नै मूल्यनिर्धारण, खरिदविक्री सम्भौता र यसको खारेजी ४. व्यापारका विविध पक्ष : व्याज, उधार वा कर्जा, साभेदारी, हवाला, छिमेकीको अधिकार, कानुनी सहायता, अमानत, मजदुरको उपयोग, प्रायोजन, व्यापारका लागि सामग्री छनोट, मेलमिलाप र फैसला ५. मजबुरीको अवस्थामा विक्री र स्तम्भ 		
३	हज	<ul style="list-style-type: none"> १. हजको अनिवार्यता र यसका प्रकार २. अन्तिम सन्देशको हज ३. हाजीहरूका लागि सीमा, अवैध कार्य र विशेष लिवास ४. हाजीहरूका नारा र प्रार्थना ५. तवाफ (काबाको परिक्रमा) ६. परिक्रमाको महत्त्व, प्रकार र सुन्नत ७. सफा र मर्वा पहाडीचमा दौडने विधि ८. अरफामा दिनको बेला बस्ने बयान 	खानपिन	<ul style="list-style-type: none"> १. भक्ष्य र अभक्ष्य खानेकुरा २. योग्य पेय पदार्थ र अयोग्य पेय पदार्थ ३. खानपिनको शिष्टाचार ४. हलाल र मांसाहार ५. मांसाहारका लागि योग्यता र अयोग्यता : प्राणीको वर्गीकरण ६. सही र सन्तुलित आहार 	४०	२५

		<p>९. कुरबानीको दिनमा गर्ने काम तथा पहिलो र दोस्रो समाधान</p> <p>१०. मिनामा रातभरि जाग्राम</p> <p>११. कुरबानी परम्परा</p> <p>१२. हजपछि कपाल मुण्डन र काबाको परिक्रमा</p> <p>१३. उमराह</p> <p>१४. काबाको अन्तिम परिक्रमा</p> <p>१५. तीनओटा मस्जिदको भ्रमणको पुण्य</p>				
सैद्धान्तिक जम्मा				१२०	७५	
प्रयोगात्मक जम्मा				४०	२५	
कुल जम्मा				१६०	१००	

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा ११		कक्षा १२	
विषयक्षेत्र	कार्यघण्टा	विषयक्षेत्र	कार्यघण्टा
पवित्रता र नमाजका अभ्यास र तिनको उपादेयतामा समाजका प्रबुद्ध व्यक्तिको धारणा पहिचान र वैज्ञानिक अभ्यासको निरन्तरताका उपायको खोजसम्बद्ध परियोजना कार्य	१५	विविहसम्बन्धी सामाजिक र संस्कृतिजन्य असल संस्कार तथा दुष्प्रभावको पहिचान र सुधारका उपायको खोज सम्बद्ध परियोजना कार्य	१५
रोजा र जकातका स्थानीय प्रचलनको अभ्यास तथा निरन्तरतासम्बन्धी परियोजना कार्य	१५	व्यापारका स्थानीय प्रचलनको अभ्यास तथा निरन्तरतासम्बन्धी परियोजना कार्य	१५
हज मुख्य मुख्य घटना टिपोट तथा कक्षामा प्रस्तुति	१०	खानपानको शिष्टाचारसम्बद्ध मुख्य मुख्य घटना टिपोट तथा कक्षामा प्रस्तुति	१०
जम्मा	४०	जम्मा	४०

६. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

फिक्ह शिक्षा विषयले इस्लाम दर्शन, परम्परा, इतिहास, यसको विषयक्षेत्रमा आधारित भई समग्र व्यक्तित्व विकास, अनुशासित र सकारात्मक सोचलाई परिपुष्ट गर्नुका साथै सरल जीवनशैली अपनाउन प्रेरित गर्छ । यस विषयको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा निर्धारित विषयवस्तुको सन्तुलित रूपमा छनोट र प्रयोग गर्नु सान्दर्भिक हुने देखिन्छ । विशेषतः “गरेर सिक” को सिद्धान्तअनुसार फिक्ह शिक्षा शिक्षा विषयका सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापलाई अर्थपूर्ण, रुचिकर र प्रभावकारी बनाउन विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसारको शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्छ । शिक्षण विधिको छनोट गर्दा विद्यार्थीको रुचि, क्षमता, स्तर, उमेर आदिलाई ध्यान दिई विद्यार्थीलाई नै सहभागी गराएर विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधि प्रयोग गरी बढीभन्दा बढी ज्ञान र सिप विकास गराउनुपर्दछ । शिक्षकले सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी विद्यार्थीलाई धार्मिक गतिविधिमा केन्द्रित भई परियोजना कार्यका रूपमा मस्जिद तथा अन्य सान्दर्भिक क्षेत्रको स्थलगत अध्ययन भ्रमण, सामग्री सङ्कलन, अध्ययन तथा विश्लेषण, सिकाइलाई व्यवहारमा प्रदर्शन, सकारात्मक सोचको अनुसरण जस्ता पक्षमा जोड दिन आवश्यक हुन्छ ।

सिकाइ सहजीकरणलाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन उपयोग गर्न सकिने केही सम्भावित नमुना विधिहरू तल दिइएका छन् :

(क) प्रश्नोत्तर विधि

(ख) प्रदर्शन विधि

(ग) समस्या समाधान विधि

(घ) अवलोकन विधि

(ङ) छलफल विधि

(च) प्रयोग विधि

(छ) परियोजना विधि

जुनसुकै क्रियाकलाप गराउँदा पनि विद्यार्थीकेन्द्रित हुनु आवश्यक हुन्छ । अध्यापन गर्दा विद्यार्थीहरूको सहभागितालाई प्रोत्साहित गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरू आफैँलाई कुनै कुनै समस्या समाधान गर्न गाह्रो अप्ठ्यारो पर्न सक्छ, त्यस्तो अवस्थामा मात्र कमीकमजोरीलाई राम्ररी केलाई अध्यापक वा मौलानाद्वारा सहयोग पुऱ्याई समाधान गरिदिनु उचित हुन्छ ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै प्रकारको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि कक्षा शिक्षणकै क्रममा कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, प्रस्तुतीकरण, उपलब्धि परीक्षा जस्ता क्रियाकलाप गराई सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक ज्ञान तथा सिप हासिल गराउन आवश्यक छ । यसको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन तथा विद्यार्थीको सिकाइस्तर सुधार गर्न सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई उपयोग गर्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको सिकाइ उपलब्धिको निश्चित भारलाई निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा समेत जोडिने छ ।

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति प्राप्त गर्न सके सकेनन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउने महत्त्वपूर्ण संयन्त्र मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सिकाइ उपलब्धिहरूलाई ध्यान दिई सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिअनुरूप सिकाइको सबै स्तरलाई समेटेर गर्नुपर्दछ । आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कनमार्फत यस विषयको मूल्याङ्कन हुने छ । मूल्याङ्कनको कुल भारमध्ये २५ प्रतिशत आन्तरिक र ७५ प्रतिशत बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ । यसै गरी बाह्य मूल्याङ्कनअन्तर्गत लिखित परीक्षा सञ्चालन हुने छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनअन्तर्गत निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन दुवै तरिकाबाट नै गरिने छ । यस विषयका पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका तहगत सक्षमताहरू, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि र तिनका विषयवस्तु, सोसँग सम्बन्धित सिप, सिकाइ सहभागिता र सिकाइसक्रियताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूले गरेका कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनको अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूले सिके नसिकेको पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ भने यस्तो मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई निर्माणात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । कक्षा ११ र १२ को फिक्क शिक्षा विषय सिकाइका क्रममा कक्षाकोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइकै अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । यस क्रममा निर्माणात्मक मूल्याङ्कनअन्तर्गत सञ्चार, भाषिक सामर्थ्य, पठन तथा रचना कौशल र भाषिक कार्यसम्पादनका आधारमा विद्यार्थीका कार्यकलापको निरीक्षण, व्यक्तिगत र सामूहिक छलफल, लिखित परीक्षा, हाजिरीजवाफ, हिज्जे प्रतियोगिता, प्रश्नोत्तर, कक्षाकार्यको निरीक्षण, व्यवहारको निरन्तर अवलोकन र तिनको अभिलेखन, स्पष्ट प्रस्तुति र अभ्यासलाई उपयोग तथा अभिलेखीकरण गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ । सोका आधारमा नै सिकाइ अवस्था यकिन गरिन्छ र आवश्यकतानुसार उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ । शिक्षकले यस प्रकारको मूल्याङ्कन निरन्तर रूपमा गरी विद्यार्थीहरूमा अपेक्षित सिप र व्यवहार विकासमा जोड दिनुपर्छ ।

फिक्ह शिक्षा विषयमा कक्षा ११ र १२ मा कूल भाषामध्ये २५ भार आन्तरिक मूल्याङ्कन हुने छ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.सं.	क्षेत्र	अङ्कभार
१.	कक्षा सहभागिता	३
२.	त्रैमासिक परीक्षाको मूल्याङ्कन	६
३.	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य, प्रतिवेदन लेखन तथा प्रतिवेदनको प्रस्तुति	१६
जम्मा		२५

(ख) **बाह्य मूल्याङ्कन**

यस विषयमा कक्षा ११ र १२ प्रत्येकमा कुल भारमध्ये ७५ प्रतिशत भार बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ । कक्षा ११ र १२ प्रत्येक कक्षामा लागि लिइने परीक्षाका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान/बोध, समस्या समाधान, समालोचनात्मक, सिर्जनासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिनेछन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरिन्छ । सबै बाह्य परीक्षामा अक्षराङ्कन पद्धतिको प्रयोग गरिने छ ।

विशिष्टीकरण तालिका, २०७८

फिक्कह शिक्षा

लिखित परीक्षा

कक्षा : ११

पूर्णाङ्क : ७५

क्र.सं	क्षेत्र	प्रश्नका प्रकार (अति छोटा, छोटा लामा)	ज्ञान %		बोध %		प्रयोग%		उच्चदक्षता%		जम्मा प्रश्न	जम्मा अङ्क भार
			प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार		
1	पवित्रता र नमाज	अति छोटा	१	१	१	१	-	-	-	-	२	२
		छोटा	-	-	-	-	३	५	-	-	३	१५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
2	रोजा (व्रत) र जकात	अति छोटा	१	१	१	१	-	-	-	-	२	२
		छोटा	-	-	-	-	३	५	-	-	३	१५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
३	हज	अति छोटा	३	१	४	१	-	-	-	-	७	७
		छोटा	-	-	-	-	२	५	-	-	१	५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
जम्मा			५		६		८		३		२२	७५

दृष्टव्य :

- प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा ज्ञान र बोध तहका प्रश्न एउटा समूहमा समायोजन गरी उल्लिखित क्षेत्र र सङ्ख्यामा, प्रयोग तहका तोकिएका क्षेत्रबाट एक एक ओटा र कुनै दुई एकाइबाट एक एक ओटा गरी थप दुई प्रश्न र उच्च दक्षतामा तोकिएका क्षेत्रबाट थप एक प्रश्न सोधनुपर्नेछ ।

विशिष्टीकरण तालिका, २०७८

फिक्कह शिक्षा

लिखित परीक्षा

कक्षा : १२

पूर्णाङ्क : ७५

क्र.सं	क्षेत्र	प्रश्नका प्रकार (अति छोटा, छोटा लामा)	ज्ञान %		बोध %		प्रयोग%		उच्चदक्षता%		जम्मा प्रश्न	जम्मा अङ्क भार
			प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार		
1	पवित्रता र नमाज	अति छोटा	१	१	१	१	-	-	-	-	२	२
		छोटा	-	-	-	-	३	५	-	-	३	१५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
2	रोजा (व्रत) र जकात	अति छोटा	१	१	१	१	-	-	-	-	२	२
		छोटा	-	-	-	-	३	५	-	-	३	१५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
३	हज	अति छोटा	३	१	४	१	-	-	-	-	७	७
		छोटा	-	-	-	-	२	५	-	-	१	५
		लामा	-	-	-	-	-	-	१	८	१	८
जम्मा			५		६		८		३		२२	७५

दृष्टव्य :

- प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा ज्ञान र बोध तहका प्रश्न एउटा समूहमा समायोजन गरी उल्लिखित क्षेत्र र सङ्ख्यामा, प्रयोग तहका तोकिएका क्षेत्रबाट एक एक ओटा र कुनै दुई एकाइबाट एक एक ओटा गरी थप दुई प्रश्न र उच्च दक्षतामा तोकिएका क्षेत्रबाट थप एक प्रश्न सोधनुपर्नेछ ।